

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2017. – Т. 35-36. – С. 339-350

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2017. – Volume. 35-36. – pp. 339-350

УДК: 327.8(470+571:477):321.64

© Віталій Моцок¹

Протидія просуванню демократії в умовах «Української кризи»: чи ефективний російський «суверенний авторитаризм»?

У статті досліджуються зусилля Російської Федерації, яка використовує концепцію «суверенного авторитаризму» задля протидії просуванню демократії в умовах «Української кризи». Автор наголошує, що ідеологічний компонент відіграє важливу роль у глобальному геополітичному протистоянні. Зокрема, ідеологічні підґрунтя геополітичної боротьби за Україну здійснюють вагомий вплив і значною мірою визначають хід протистояння між головними глобальними гравцями, а саме колективним Заходом і Росією. Російська Федерація розробила власну концепцію неліберального політичного режиму і механізми її зовнішньої проекції як спосіб протидії просуванню демократії західного зразку. Наприкінці 2017 р. російський «суверенний авторитаризм» демонструє свою достатню ефективність у стримуванні зовнішніх зусиль із поширення демократії в Україні в умовах «Української кризи» і в більш широкому контексті європейської й євроатлантичної інтеграції України.

Ключові слова

«Українська криза», просування демократії, «суверенний авторитаризм», Україна, Росія.

DEMOCRACY PROMOTION'S RESISTANCE IN "UKRAINE CRISIS": WHETHER RUSSIAN "SOVEREIGN AUTHORITARIANISM" IS EFFECTIVE?

The article deals with the efforts of the Russian Federation, which is pushing the concept of "sovereign authoritarianism", to resist democracy promotion under the conditions of "Ukraine Crisis". The author emphasizes that the ideological component plays an important role for the global geopolitical fight. In particular, ideological basis of geopolitical struggle for Ukraine has a significant influence and largely determines the course of confrontation between the main global players, namely: the collective West and Russia. Russian Federation has developed its own concept of the non-liberal regime and the mechanisms of its external projection as a way to counter the democracy promotion. By the end of 2017, Russia's "sovereign authoritarianism" shows its sufficient effectiveness to contain democracy promotion efforts towards Ukraine under the conditions of the "Ukraine Crisis" and in the wider context of European and Euro-Atlantic integration of Ukraine.

Keywords

"Ukraine crisis", democracy promotion, sovereign authoritarianism, Ukraine, Russia.

Постановка наукової проблеми та її значення. Через чверть століття після розпаду СРСР Україна опинилася в стані активної і неприхованої боротьби за її ідеологічну ідентичність між головними світовими геополітичними гравцями, як-от: ліберальним Заходом та неліберальною Росією. Упродовж останніх 10-15 років, або з часу президенства В. Путіна, мала місце висхідна динаміка цього протистояння. Станом на кінець 2017 р. у світі визначилися два колективних гравця, котрі сповідують протилежні ідеологічні орієнтири у межах глобальної боротьби за «розум і серця». Такими гравцями є колективний Захід, який продовжує дотримуватися дискусії про поширення демократії, та ряд великих держав із деградованими демократичними, неконсолідованими автократичними режимами, або, в цілому, «гібридними режимами», які знаходяться в пошуці своєї ідеологічної орієнтації, як, наприклад, Російська Федерація, або консолідованими авторитарними режимами, як КНР. У зв'язку із тим, що колективний Захід не відмовився від політики зовнішнього поширення демократії, як найбільш ефективного інструменту в ме-

¹ Кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна, Email: v.motsok@chnu.edu.ua

жах «м'якої сили», на користь ще більш дієвого, задля досягнення своїх різноманітних цілей в геополітично важливих регіонах світу, неліберальні гравці повинні були запропонувати власну ефективну концепцію стримування просування західного ідеологічного впливу і поширення альтернативної ідеології. Неліберальні актори спрямували свої зусилля на блокування зовнішньої демократизації і пошук можливостей просування альтернативної ідеології, як, наприклад, авторитаризму різного спектру, задля більш ефективного ідеологічного протистояння із Заходом і формування перспективної моделі співіснування, конкуренції чи домінації в рамках системи глобального управління. Станом на кінець 2017 р. це протистояння, на жаль, вже вийшло за формат конкуренції «м'якої сили», в якому ідеологічний інструментарій, передусім, поширення демократії чи поширення авторитаризму є фундаментальним.

З початку XXI ст. Україна, без перебільшення, опинилася на передовій глобального просування демократії, пройшовши через два етапи демократизації політичного режиму і суспільної трансформації, або, іншими словами, через два етапи проекції світового геополітичного протистояння на регіональному рівні, а саме: «Помаранчеву революцію» 2004-2005 рр. і «Євромайдан / Революцію Гідності» 2013-2014 рр., останній з яких переріс в українсько-російський військовий конфлікт, який продовжує тривати й досі. «Українську кризу» слід тлумачити як внутрішньополітичне загострення в Україні із визначальною зовнішньополітичною проекцією, яке було викликане необхідністю, нарешті, визначити майбутнє геополітичне місце України, а саме: просування в бік ЄС і в цілому західних інституцій або в бік Росії і пропонованих нею проєктів регіональної інтеграції.

Захід активно проєктував свій вплив на розвиток українського політичного режиму ще з 1991 р., однак найбільш відверто цей вплив був продемонстрований під час обох електоральних революцій і наступної кризи 2014-2017 рр., упродовж якої вплив Заходу на Україну лише зріс. Ідеологічна експансія Заходу через інструментарій поширення демократії виявилася доволі успішною в процесі формування політичних і цивілізаційних уподобань цільових політичних режимів, зокрема й передусім, українського. У свою чергу, перед Російською Федерацією з часу президенства В. Путіна повстало завдання повернення на світову арену в якості одного з полюсів сили і повноцінного конкурента Заходу, прикриваючись захистом національних інтересів і шукаючи підтримки з боку більшості неліберальних великих держав, як, наприклад, Китаю. Хоча сучасна російська держава самостійно не здатна впоратися із завданнями, які стояли у свій час перед СРСР в ідеологічному протистоянні із Заходом, однак в союзництві із іншими неліберальними державами, слід припустити ймовірність глобального ідеологічного зіткнення. Участь Росії в «Українській кризі» відверто показала подальший розвиток російського політичного режиму і особливості його зовнішньополітичної проекції. На сучасному етапі можна говорити про тенденцію до поширення російського консерватизму чи суверенного авторитаризму як найбільш адекватного, ефективного й, на сучасному етапі, чи неєдиного способу протистояння поширенню демократії в контексті глобальної ідеологічної боротьби. Без ідеологічного фундаменту глобальне геополітичне протистояння, яке посилює свої тенденції, було б неповноцінним і неефективним у контексті світових кризових тенденцій, які нарастають і вимагають вирішення, а надто й передчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На відміну від досліджень із зовнішнього просування демократії, феномен зовнішнього поширення авторитаризму у працях дослідників не набув ще вагомості, оскільки лише нещодавно експерти розпочали вивчати, як зовнішні факториспроможні сприяти авторитаризму. Визначимо найбільш продуктивних дослідників, які вивчали аспект зовнішнього поширення авторитаризму, як: Л. Даймонд, Р. Вандерхілл, Дж. Бадер, Дж. Гравінгольт, А. Кастнер, Дж. Гравогель, С. вон Соест, С. Бьольме, С. Левіцкі, Л. Вей, А. Щедлер, Т. Карозерс, Ф. Закарія, І. Крастев.

Можливості Російської Федерації в просуванні власного ідеологічного впливу, зокрема й під час «Української кризи», визначені у працях, таких дослідників, як: Д. Толструп, К. Якоучик, П. Баєв, Т. Кузьо, Д. Аверре, М. Фіш, Л. Марч, Е. Пейн, М. Макфол, П. Чайсти, Е. Біндман, В. Шляпентох, В. Мартинов, Л. Гудкова, Г. Голосова, Н. Петров, В. Сіліцкій, М. Моштак, Дж. Хольцер, А. Мотиль, А. Циганков, Д. Паркер, А. Лукін, Н. Бабаян, С. Чен та багатьох інших.

Мета статті полягає у визначенні ідеологічних ресурсів Росії для поширення власного «суверенного авторитаризму» в умовах «Української кризи» 2013-2017 рр. у контексті глобального ідеологічного протистояння.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдячуючи ресурсам демократизації, у тому числі й зовнішньої, стали можливими більшість геополітичних змін у світі за останні 30 років. Визначаються «третя», «четверта» і «п'ята»² хвилі глобальної демократизації, які продемонстрували ефективність трансформації політичних режимів під дією зовнішніх сил, а отже, й перемоги західної моделі ідеологічних цінностей, не використовуючи традиційні жорсткі інструменти. Однак ці «демократизаційні хвилі» демонструють й наявність декількох етапів поширення авторитаризму, або «демократичних відкатів»³.

Дослідники звертають увагу на те, що з початку XXI ст. «опір автократії не зупиняється на посиленні своїх позицій вдома, а поширюється на свою найближчу околицю»⁴. Успішність зовнішніх факторів у процесі поширення демократії неодноразово доводило, що зовнішні суб'єкти можуть впливати на процес зміни режиму⁵, у тому числі й щодо поширення авторитаризму. Встановлений причинно-наслідковий зв'язок між зростанням авторитарних держав, як Китай і Росія⁶, та іншою тенденцією, відповідно якій, в глобальному масштабі, демократія більше не прогресує, як це було в 1990-х рр., а, швидше, відступає⁷, або має місце «демократичний відкат»⁸.

Теоретизування навколо сучасного авторитаризму не перешкоджає виокремленню «суверенного авторитаризму», який може стати ефективним інструментом у сучасному порядку денному світової системи міжнародних відносин. На початку нульових років XXI ст. у світі сформувалося декілька політичних режимів, які еволюціонували чи, вірніше, деградували до ерзац-демократій чи м'якого авторитаризму, як, наприклад, Російська Федерація⁹, які «займають подібну ідеологічну площу»¹⁰. З часу розпаду СРСР стверджувалося, що сучасні авторитарні режими зіткнулися з фундаментальною «кризою ідеології»¹¹, яка, однак, не застосовується рівномірно до всіх авторитарних режимів¹².

Дж. Лінц у 1964 р. вперше створив авторитарний режим, як унікальну типологію режиму, відмінну від демократії та тоталітаризму¹³. Пізніше Дж. Лінц і А. Степан розробили термін «авторитарно-демократичний гібрид», щоб визначити політичну ситуацію, замкнену між демокра-

² З-поміж дослідників немає консенсусу з приводу початку «Четвертої хвилі демократизації», надто і виокремлення «П'ятої». Зазначимо, що падіння Берлінської стіни оцінюється як початок «Четвертої хвилі демократизації». «П'ята хвиля» асоціюється із початком наступного етапу демократичних перетворень у Східній Європі, а саме із «Бульдозерною революцією» у 2000 р. в Сербії. Отже, кольорові революції початку XXI століття, зокрема й Євромайдан / Революція Гідності в Україні в 2013-14 рр., співвідносяться з «П'ятою хвилею демократизації».

³ Diamond, L.J. (2008), The democratic rollback: the resurgence of the predatory state, *Foreign Affairs*, Vol.87, №2, pp.36-48

⁴ Tolstrup, J. (2009), 'Studying a negative external actor: Russia's management of stability and instability in the 'NearAbroad'', *Democratization*, Vol.16, № 5, p.925.

⁵ Дивіться, наприклад, Vanderhill, R. (2014), Promoting Democracy and Promoting Authoritarianism: Comparing the Cases of Belarus and Slovakia, *Europe-Asia Studies*, Vol.66, №2, p.257.

⁶ Дивіться, наприклад, Bader, J., Gravingholt, J., Kastner, A. (2010), Would autocracies promote autocracy? A political economy perspective on regime-type export in regional neighbourhoods, *Contemporary Politics*, Vol.16, №1, p.82.

⁷ Цит. за Bader J., Gravingholt J., Kastner A. (2010), p.81.

⁸ Diamond, L.J. (2008), p.36-48.

⁹ Дивіться, наприклад, Yakouchuk, K. (2016), The good, the bad, and the ambitious: democracy and autocracy promoters competing in Belarus, *European Political Science Review*, Vol.8, №2, p.199.

¹⁰ Baev, P. K. (2008), From west to south to north Russia engages and challenges its neighbours, *International Journal*, Vol.63, №2, p.294

¹¹ Цит. за vonSoest, C., Grauvogel, J. (2017), Identity, procedures and performance: how authoritarian regimes legitimize the irrole, *Contemporary Politics*, Vol.23, №3, p.287

¹² Цит. за von Soest, C., Grauvogel, J. (2017), p.287

¹³ Цит. за Böhme, S.M. (2015), The Roots of Authoritarianism in the Middle East, *Authoritarianism in the Middle East Before and After the Arab Uprisings* Ed by Karakoc J. p.9

тією та авторитаризмом¹⁴. Дослідницька інтерпретація таких режимів, які опинилися поза консолідованою демократією, була доволі широкою і трактувалася як «гібридний режим»¹⁵, «напівдемократія»¹⁶, «електоральна демократія»¹⁷, «псевдодемократія»¹⁸, «неліберальна демократія»¹⁹, «напів-авторитаризм»²⁰, «конкурентний авторитаризм»²¹, «м'який авторитаризм»²², «електоральний авторитаризм»²³, «змішаний режим»²⁴, «напів-диктатура»²⁵, «сіра зона»²⁶, (і оцінка «частково вільна» від Фрідом Хаус)²⁷.

Просування авторитаризму передбачає концептуально сформовану, практично апробовану й потенційно ефективну політику. «Друга хвиля» посткомуністичних переходів, яка мала місце на початку 2000-х рр., породила «творчу відповідну реакцію з боку вцілілих диктаторів» у регіоні, що дозволило їм передбачити «проблеми опозиції»²⁸, або «кольорову контрреволюцію»²⁹.

З 1991 р. по 2017 р. російський режим часто винагороджувався недемократичними характеристиками із все більшим поглибленням авторитарної складової. Квінтесенцією цієї ідентифікації є пропозиція визначати російський політичний режим «путінізмом»³⁰. На відміну від «єльцинської Росії», яка інтерпретувалася як «напівдемократична»³¹, «неліберальна демократія»³², «мінімально демократична»³³ або «електоральна демократія»³⁴, «міноритарний президентський режим»³⁵, політичний режим в Росії під час першого і другого президентства В. Путіна

¹⁴ Цит. за Völme, S.M. (2015), pp.10-11

¹⁵ Дивіться, наприклад, Diamond, L. (2002), "Elections without Democracy: Thinking about Hybrid Regimes", *Journal of Democracy*, Vol.13, № 2, p.24; Levitsky, S., Way, L. (2002), The Rise of Competitive Authoritarianism, *Journal of Democracy*, Vol.13, №2, p.51.

¹⁶ Дивіться, наприклад, Case, W. (1996), Can the 'Halfway House' Stand? Semidemocracy and Elite Theory in Three Southeast Asian Countries," *Comparative Politics*, Vol.28, № 4, p. 438; Levitsky, S., Way, L. (2002), p. 51.

¹⁷ Дивіться, наприклад, Diamond, L. (2002), p. 25.

¹⁸ Дивіться, наприклад, Diamond, L. (1996), Is the Third Wave Over?, *Journal of Democracy*, Vol.7, № 3, p. 20-37.

¹⁹ Дивіться, наприклад, Zakaria, F.(1997), "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, Vol.76, № 6, pp. 22-41.

²⁰ Цит. за Bader, J., Gravingholt, J., Kastner, A. (2010), p. 83

²¹ Levitsky, S., Way, L. (2002), "Competitive Authoritarianism: The Origins and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post-Cold War Era": <http://homes.ieu.edu.tr/~ibagdadi/INT435/Readings/General/Levitsky-Way-Stanford%20-%20Competitive%20Authoritarianism.pdf> (дата перегляду 22 грудня 2017).

²² Дивіться, наприклад, Nasir K.M., Turner, B.S. (2013), Governing as gardening: reflections on soft authoritarianism in Singapore, *Citizenship Studies*, Vol. 17, № 3-4, p. 339.

²³ Цитата за Golosov, G.V. (2014), "Authoritarian Electoral Engineering and its Limits: A Curious Case of the Imperiali Highest Averages Method in Russia", *Europe-Asia Studies*, Vol.66, № 10, p. 1612.

²⁴ Цит. за Schedler, A. (2013), *The Politics of Uncertainty Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. 1st ed. 198 Madison Avenue, New York, NY 10016, United States of America: Oxford University Press. p.80

²⁵ Там само.

²⁶ Дивіться, наприклад, Carothers, T. (2002), The End of the Transition Paradigm," *Journal of Democracy*, Vol.13, № 1, pp. 5-21.

²⁷ Цит за Levitsky, S., Way, L. (2002), p. 51.

²⁸ The new authoritarianism in the former Soviet Union (2010), *Communist and Post-Communist Studies*, № 43, p. 336

²⁹ Цит. за Averre, D. (2016), The Ukraine Conflict: Russia's Challenge to European Security Governance, *Europe-Asia Studies*, Vol.68, № 4,p.707.

³⁰ Дивіться, наприклад, Fish, M.S. (2017), The Kremlin Emboldened What is Putinism? *Journal of Democracy*, Vol.28, № 4, p.61.

³¹ Дивіться, наприклад, March, L. (2012), Nationalism for Export? The Domestic and Foreign-Policy Implications of the New 'Russian Idea', *Europe-Asia Studies*, Vol.64, № 3, p. 402.

³² Zakaria, F. (1997), p. 34.

³³ Цитата за Pain, E.(2012), Special Characteristics of the Post-Soviet Political Regime, *Russian Politics and Law*, Vol.50, № 6,p. 43

³⁴ McFaul, M. (1999), "What Went Wrong in Russia?", *Journal of Democracy*, Vol. 10, № 2, p. 18.

³⁵ Chaisty, P. (2014), Presidential dynamics and legislative velocity in Russia, 1994-2007, *East European Politics*, 2014, Vol.30, №4, p. 592

та президенства Д. Медведєва термінологічно оцінювався в рамках «гібридного режиму»³⁶, а Росія, в цілому, упродовж 2000-2012 рр., знаходилася у процесі «де-демократизації»³⁷. Дослідницька інтерпретація російського політичного режиму цього періоду була доволі широкою, як от: «не вільний»³⁸, «розміщений у політичній сірій зоні (...) між повноцінною демократією і відвертою диктатурою»³⁹, «авторитарна демократія»⁴⁰, «коаліційний президентський режим»⁴¹, «авторитарний президентський режим»⁴², «імітаційна демократія»⁴³, «керована» або «маніпульована демократія»⁴⁴, «ефективно керована демократія»⁴⁵, «дефектна демократія»⁴⁶, «путінський режим»⁴⁷, «корислива бюрократична корпорація»⁴⁸, «конкурентний авторитаризм»⁴⁹, «авторитарний режим»⁵⁰, «стабільний конкурентоспроможний авторитарний режим до 2008 року»⁵¹, «відкрита анократія» згідно з Polity IV в 2009 р. і 2011 р.⁵², «парадигматичний випадок нового авторитаризму»⁵³, нарешті, «суворий тип авторитаризму з деякими фашистськими ознаками»⁵⁴.

Перехід Росії в статус консолідованого авторитарного режиму і повноцінного суперника для Заходу, безумовно, потребував і вимагає ще часу і ресурсів, на що і була спрямована внутрішня і зовнішня політика Російської Федерації починаючи з першого президентства В. Путіна. Будучи вбудованою в світову ліберальну економічну модель з 1991 р., не дивно, що процес переходу Росії в статус держави, яка претендує на протилежну Заходу геополітичну роль, що ми бачимо упродовж останніх років, вимагає тривалого перехідного періоду і відповідних зусиль.

Більш пізня інтерпретація російського режиму, яка збігається в часі з третім терміном президентства В. Путіна, з травня 2012 р., ще більше віддаляється від демократичної складової у бік авторитарної. Так, за більш пізніми оцінками, варіативність путінського політичного режиму коливалася вже від «класичного фашистського режиму корпоративної держави»⁵⁵ до «консолідованого авторитарного режиму» за даними Фрідом Хауз від 2015 р.⁵⁶. У цей період деякі дослідники запропонували використовувати термін «путінізм»⁵⁷, щоб описати найважливіші елементи нової російської системи влади, яка включає ідеологію, націоналізм, релігію, соціаль-

³⁶ Bindman, E. (2015), The state, civil society and social rights in contemporary Russia, *East European Politics*, Vol.31, №3, p. 344.

³⁷ Цит. за Shlapentokh, V. (2009), Perceptions of foreign threats to the regime: From Lenin to Putin, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.42, № 3, p. 312.

³⁸ Там само. p. 313.

³⁹ Carothers, T. (2002), The end of the transition paradigm, *Journal of Democracy*, Vol. 13, № 1, p. 9.

⁴⁰ Цит. за Martynov, V.(2005), The Evolution of Key Russian Political Discourse: from 'Western Democracy' to 'the Quality of Democracy', *Perspectives on European Politics and Society*, Vol.6, № 2, p. 179.

⁴¹ Chaisty, P. (2014), p. 592

⁴² Там само.

⁴³ Gudkov, L. (2011), The Nature of "Putinism", *Russian Politics and Law*, Vol.49, №2, p.9

⁴⁴ Цит. за Golosov, G.V. (2014), p.1613

⁴⁵ Petrov, N. (2011), The Political Mechanics of the Russian Regime. Substitutes Versus Institutions, *Russian politics and law*, Vol. 49, № 2, p. 35

⁴⁶ Цит. за Golosov, G.V. (2014), P.1613

⁴⁷ Дивіться, наприклад, Fish, M.S. (2017), p.61.

⁴⁸ Silitski, V.(2009), "Reading Russia: Tools of Autocracy," *Journal of Democracy*, Vol.20, № 2, p. 42.

⁴⁹ Krastev, I. (2011), Paradoxes of the New Authoritarianism, *Journal of Democracy*, Vol. 22, № 2, p. 8

⁵⁰ Цит. за Mochtak, M., Holzer, J. (2017), Electoral Violence in Putin's Russia: Modern Authoritarianism in Practice, *Studies of Transition States and Societies*, Vol.9, №1, p. 40.

⁵¹ Цит. за Motyl, A.J. (2016), Putin's Russia as a fascist political system, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.49, №1, p. 32

⁵² Цит. за Tsygankov, A. P., Parker, D. (2015), The securitization of democracy: Freedom House ratings of Russia, *European Security*, Vol.24, № 1, p. 83

⁵³ Robertson, G.B. (2009), Managing Society: Protest, Civil Society, and Regime in Putin's Russia, *Slavic Review*, Vol.68, № 3, p. 531.

⁵⁴ Hassner, P. (2008), 'Russia's Transition to Autocracy', *Journal of Democracy*, vol.19, № 2, p. 7

⁵⁵ Цит. за Motyl, A.J. (2016), p. 32

⁵⁶ Kuzio, T. (2016), Nationalism and authoritarianism in Russia: Introduction to the special issue, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 49 № 1, p. 1.

⁵⁷ Дивіться, наприклад, Fish, M.S. (2017), p. 61.

ний консерватизм, державний капіталізм та державний контроль за мас-медіа⁵⁸, а «модель демократії ЄС стала екзистенціальною загрозою для російського режиму»⁵⁹. Головними ідеями нової російської ідеології, яка сміливо може асоціюватися із «путінізмом», «який став ідейною базою зовнішньополітичної поведінки Росії»⁶⁰, стали «постімперська демократія»⁶¹, «імперський націоналізм»⁶², «російський націоналізм»⁶³, «м'який імперіалізм»⁶⁴, «євразійство О. Дугіна»⁶⁵, «особистісна диктатура»⁶⁶.

Спроба інтерпретації Російської Федерації як «суверенну демократію», яка є російським інструментом м'якої сили⁶⁷; чи то «суверенний авторитаризм», є надзвичайно показовою задля розуміння процесу реорганізації сучасного світового порядку і системи міжнародних відносин у результаті дії факторів, які визначилися на другу декаду XXI ст. У такому ідеологічному статусі Росія здатна виконувати свою геополітичну роль у регіональному і глобальному вимірах, як головний спаринг-партнер західних ліберальних цінностей в сучасній конструкції світового порядку.

На сучасному етапі Росія намагається просувати «суверенний авторитаризм», який співвідноситься із «просуванням путінізму». Хоча з-поміж дослідників немає консенсусу чи Росія справді здатна поширювати авторитаризм. Як правило, дослідники вказують на «суперечливий і часто неефективний характер просування авторитаризму»⁶⁸ з боку Росії. Проте Росія спроможна поширювати суверенну ідеологію, яка концептуально межує із ідеологією, народженою в пострадянській Росії після провалу демократичного експерименту під час президентства Б. Єльцина. З часу першого президентства В. Путіна, а особливо його третього терміну, розпочалася проекція російської ідеології в зовнішній політиці, для того щоб «відновити національну місію і виразити національне бачення»⁶⁹, яка ґрунтувалася на суміші всіх можливих ідеологічних ресурсів, як-от: євразійство, суверенна демократія, консервативний поворот. У першу чергу, ця проекція була спрямована на пострадянський простір і, передусім, Україну, що призвело до «зіткнення із викликами та відновленням конкуренції із Заходом»⁷⁰.

Політика Росії в «ближньому зарубіжжі» зосереджувалася головним чином на політичному впливі, а саме: пропаганді авторитарних форм правління⁷¹ і «резервному копіюванні» авторитарних урядів по всьому регіону⁷², виправдовуючи свою давню ідентифікацію як «ревізійністська

⁵⁸ Цит. за Arakelyan, L.A. (2015), *Quo Vadis, Armenia? The South Caucasus and Great Power Politics, Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy. Confrontation and Consolidation* Edited by Matthew Sussex and Roger E. Kanet p. 75

⁵⁹ Raik, K. (2017), *The Ukraine Crisis as a Conflict over Europe's Political, Economic and Security Order*, *Geopolitics* 8, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650045.2017.1414046> (дата перегляду 22 грудня 2017)

⁶⁰ Nygren, B. (2012), Using the neo-classical realism paradigm to predict Russian foreign policy behaviour as a complement to using resources, *International Politics*, Vol. 49, № 4, p. 520.

⁶¹ Цит. за Maslovskiy, M. (2016), *The Imperial Dimension of Russian Modernisation: A Multiple Modernities Perspective*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 68, № 1, p. 30.

⁶² Цит. за Maslovskiy, M. (2016), p. 33

⁶³ Дивіться, наприклад, Gerber, T.P. (2014), *Beyond Putin? Nationalism and Xenophobia in Russian Public Opinion*, *The Washington Quarterly*, Vol. 37, № 3, p. 115.

⁶⁴ Дивіться, наприклад, Smith, H. (2016), *Statecraft and Post-Imperial Attractiveness: Eurasian Integration and Russia as a Great Power*, *Problems of Post-Communism*, Vol. 63, № 3, p. 174.

⁶⁵ Цит. за Freudenstein, R. (2014), *Facing up to the bear: confronting Putin's Russia*, *European View*, № 13, p. 228.

⁶⁶ Motyl, A.J. (2016), p. 35.

⁶⁷ Popescu, N., Wilson, A. (2009), *The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood*, http://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Europea_and_Russian_in_the_troubled_neighbourhood.pdf (дата перегляду 22 грудня 2017)

⁶⁸ Lucan, W. (2016), *Weaknesses of Autocracy Promotion*, *Journal of Democracy*, Vol. 27, № 1, p. 66

⁶⁹ Цит. за Roberts, K. (2017), *Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian foreign policy discourse*, *International Journal*, Vol. 72, № 1, p. 35.

⁷⁰ Там само.

⁷¹ Цит. за Ademmer, E., Delcour, L., Wolczuk, K. (2016), *Beyond geopolitics: exploring the impact of the EU and Russia in the "contested neighborhood"*, *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 57, № 1, p. 5

⁷² Цит. за Cornell, S.E. (2016), *The fallacy of 'compartmentalisation': the West and Russia from Ukraine to Syria*, *European View*, № 15, p. 1 02

сила»⁷³. Росія наполегливо знижувала ліберальні показники країн у «близькому зарубіжжі», використовуючи політику «керованої стабільності» та «керованої нестабільності»⁷⁴, або навіть «росіянізації», яка протистояла ліберальним цінностям⁷⁵.

Незважаючи на те, що є мало доказів того, що зовнішня політика Росії зробила пострадянські держави більш авторитарними, ніж вони були б в іншому випадку⁷⁶, на думку більшості дослідників, Росія поширює авторитаризм на пострадянському просторі⁷⁷. Просування авторитаризму, хоча б суверенного, який термінологічно близький до «конкурентного авторитаризму», з боку Росії, є необхідним і єдиним механізмом альтернативного ідеологічного розвитку для політичних режимів, які опинилися на околиці ЄС із невизначеними перспективами європейської інтеграції.

Дослідники у своїй більшості погоджуються, що з часу президенства В. Путіна, Російська держава відновлюється⁷⁸, що було б неможливим без ідеологічного підґрунтя. Головними ідеями і рушійними силами російської ідеології з початку XXI ст. були: «освічений патріотизм» або «освічений демократичний патріотизм»⁷⁹, «російський світ / мир» («русский мир»)⁸⁰, «суверенна демократія»⁸¹, «неоєвразійство»⁸², «консервативний поворот»⁸³, «російський націоналізм»⁸⁴.

Поширюючи «російський авторитаризм», Росія реагувала на зовнішнє просування демократії. Теорія авторитарного експансіонізму має досить обмежені можливості для того, щоб пояснити дії Росії й її зовнішню політику, оскільки ця теорія не зачіпає такі важливі джерела державного міжнародного поведінки, як «умови безпеки і дії з боку інших держав щодо Росії»⁸⁵, «прагнучи проникнути в російські політичні інститути»⁸⁶. Путінська Росія намагається «систематично імітувати західні країни у впливі на сусідні політичні режими»⁸⁷, однак їй «не вистачає ідеологічних основ»⁸⁸ для протистояння просуванню демократії, навіть якщо «Росія зробила свій внесок у стагнацію демократизації та неефективність просування демократії в її околиці, її дії не є просуванням авторитаризму»⁸⁹. Для посилення альтернативної західної ідеології Росії довелося використати весь арсенал засобів, як, наприклад, націоналізм і Російська православна церква.

⁷³ Gerrits, A.W.M. (2005), Russia, the European Union and the "Orange Revolution" in Ukraine: The East-West Conflict Revisited?, *International Area Studies Review*, Vol. 8, № 1, p. 9.

⁷⁴ Цит. за Noutcheva, G. (2018), Whose legitimacy? The EU and Russia in contest for the eastern neighbourhood, *Democratization*, Vol.25, № 2, p. 314.

⁷⁵ Payne, K.B., Foster, J.S. (2017), Russian strategy Expansion, crisis and conflict, *Comparative Strategy*, Vol.36, № 1, p. 8

⁷⁶ Lucan, W. (2016), p.66

⁷⁷ Дивіться, наприклад, Bader, J., Gravingholt, J., Kastner, A. (2010), pp.81-100; Yakouchyk, K.(2016), p. 199

⁷⁸ Дивіться, наприклад, Bindman, E. (2015), p. 343

⁷⁹ Цит. за Shakleyina, T.A., Bogaturov, A.D.(2004), The Russian Realist school of international relations, *Communist and Post-Communist Studies*, №37, p. 47

⁸⁰ Дивіться, наприклад, Suslov, M. (2012), Geographical Metanarratives in Russia and the European East: Contemporary Pan-Slavism, *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 53, № 5, p. 585

⁸¹ Дивіться, наприклад, Averde, D. (2007), "Sovereign Democracy" and Russia's Relations with the European Union, *Demokratizatsiya*, Vol. 15, № 2, p. 173.

⁸² Дивіться, наприклад, Milevski, T. (2015), "Identifying the new Eurasian orientation in modern Russian geopolitical thought", *Eastern Journal of European Studies*, Vol.6, № 2, p. 179

⁸³ Дивіться, наприклад, Engstrom, M. (2014), Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy, *Contemporary Security Policy*, Vol.35, № 3, p. 356

⁸⁴ Дивіться, наприклад, Kuzio, T. (2016), p. 5.

⁸⁵ Tsygankov, A.P.(2012), Assessing Cultural and Regime-Based Explanations of Russia's Foreign Policy. 'Authoritarian at Heart and Expansionist by Habit?', *Europe-Asia Studies*, Vol. 64, № 4, p. 708.

⁸⁶ Wilson, J.L.(2010), The Legacy of the Color Revolutions for Russian Politics and Foreign Policy, *Problems of Post-Communism*, Vol.57, №2, p. 21

⁸⁷ Obydenkova, A., Libman, A. (2014), Understanding the foreign policy of autocratic actors: ideology or pragmatism? Russia and the Tymoshenko trial as a case study, *Contemporary Politics*, Vol. 20, № 3, p. 350

⁸⁸ Babayan, N. (2015), The return of the empire? Russia's counteraction to transatlantic democracy promotion in its near abroad, *Democratization*, Vol. 22, № 3, p. 438

⁸⁹ Там само.

Висновки, які були зроблені дослідниками в нульових роках ХХІ ст. наголошують на відсутності ідеології в Росії як рушійної сили в її зовнішній політиці, що означало, що «Кремль не матиме жодної підстави для втягування у повномасштабну конфронтацію із Заходом»⁹⁰. На жаль, ці висновки не справдилися й вже на початку 2014 р. стало зрозумілим, що або Росія спромоглася сформулювати експортно-орієнтовану наступальну ідеологію, або перехід у жорстку фазу протистояння із західним лібералізмом не потребує ідеології «м'якої сили» в його західному трактуванні.

З часу третього терміну президентства В. Путіна, відбулася реконструкція минулого Росії та її уявної долі в зовнішньополітичному мисленні⁹¹, тому не випадковим було те, що В. Путін мав намір реалізувати не лише геополітичні цілі, а «цивілізаційну мету» усунення ідей Майдану в якості альтернативи російській «персоналізованій силовій системі»⁹², що влучно було названо «євразійською мрією Путіна»⁹³.

Успішне поширення демократії в Україні навряд чи можливе без активної зовнішньополітичної присутності Російської Федерації як головного антагоніста і донора авторитаризму на пострадянському просторі. Дослідники визначають відносну слабкість російської м'якої сили в Україні у зв'язку із привабливістю Європи, зростаючим значенням української ідентичності та інформаційною кампанією проти України⁹⁴. Можливості і зусилля РФ із просування авторитаризму в його головних формах, здебільшого, загрожували більш демократичним пострадянським державам, як найбільш небезпечним для розвитку і поширення норм суверенної ідеології сучасної Росії.

Упродовж 1991-2014 рр. Україна демонструвала ознаки гібридного політичного режиму, ідентифікуючись як «керована демократія»⁹⁵ при президенті Л. Кучмі, а після Помаранчевої революції визначалася, як така, що сформувала «ідеологічний консенсус»⁹⁶. За відсутності функціонуючої демократичної системи, Україна стала своєрідною неліберальною демократією; система, яка не була ані суто демократичною, ані чисто авторитарною⁹⁷. Український політичний режим не демонстрував стабільності і був готовий стати об'єктом уваги з боку як поширювачів демократії, так і авторитаризму. Приклад України є ілюстрацією нерівномірності політичних перетворень у пострадянський період. Її демократичний розвиток досяг максимуму в 2006 р., але після цього її демократичний розвиток майже десятиліття різко знижувався⁹⁸. Станом на 2016 р., Україна класифікувалася як «гібридний режим»⁹⁹, а її політичне керівництво коливалося між демократією та авторитаризмом з початку 1990-х рр.¹⁰⁰

Місію просування російського суверенного авторитаризму слід розглядати в тісній прив'язці із внутрішньополітичними процесами в Україні, оскільки події навколо «Української кризи» посилювали процеси авторитарного відродження Росії.

Незважаючи на активне використання політики поширення демократії з боку західних гравців упродовж тривалого часу, питання демократизації України все ще перебуває у розвитку. Без постійного тиску з боку впливових гравців, які визначили своїм механізмом впливу поширення

⁹⁰ Дивіться, наприклад, Silitski, V. (2009), Tools of Autocracy, *Journal of Democracy*, Vol.20, № 2, p. 45.

⁹¹ Цитата за Roberts, K. (2017), p. 34

⁹² Цитата за Allison, R. (2014), Russian 'deniable' intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules, *International Affairs*, Vol. 90, №6, p. 1291

⁹³ Sakwa, R. (2015), Russian Neo-Revisionism and Dilemmas of Eurasian Integration, *Power, Politics and Confrontation in Eurasia Foreign Policy in a Contested Region Edited by Roger E. Kanet and Matthew Sussex* p. 118

⁹⁴ Cheskin, A. (2017), Russian soft power in Ukraine: A structural perspective, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.50, № 4, p. 278.

⁹⁵ McFaul M., Spector R.A. (2010), External sources and consequences of Russia's "sovereign democracy", *New Challenges to Democratization*. Edited by P Burnell and R Youngs p. 119

⁹⁶ Åslund, A. (2009), How Ukraine became a market economy and democracy / Peterson Institute for International Economics Washington, D.C. Anders Åslund. p. 258

⁹⁷ Цит. за Smith, N.R. (2017), Chapter 9: Ukraine's Democratization Path Post-Orange Revolution: Examining the Internal and External Impediments to Successful Democratic Reform in Ukraine, Edited by Fish M. Steven Gill G Petrovic M A Quarter Century of Post-Communism Assessed p. 249

⁹⁸ Цитата за Noutcheva, G. (2018), p. 319

⁹⁹ Там само. p. 320

¹⁰⁰ Там само.

демократії, зменшення тиску щодо формування політичного режиму буде означати послаблення політики демократизації, і, як наслідок, де-демократизацію політичного режиму в Україні. Симптоматично, що «Українська криза» 2013-2017 рр. виникла у критичний проміжок часу, коли західний світ підійшов до певних кризових явищ. У свою чергу, Росія підхопила розвиток кризи в Україні, посилила її й використовує для формування нової російської ідеології, формуючи більш усвідомлену концептуальну базу для неї та наповнюючи її експериментальними напрацюваннями. «Українська криза» 2014-2017 рр. є чи не найпоказовішим прикладом зіткнення двох ідеологій в глобальній перспективі і найсерйознішою кризою в Європі з часу закінчення «холодної війни»¹⁰¹.

Висновки

Ідеологічний компонент є складовим сучасного глобального геополітичного протистояння між колективними ліберальними і неліберальними силами. Посилення акценту на поширенні авторитаризму в проекції російської зовнішньої політики, передусім щодо України як найбільш знакової й єдиної конкурентної для російського політичного режиму країни яка здатна запропонувати альтернативний розвиток для більшості пострадянських держав, є цілком логічним у режимі реконструкції системи міжнародних відносин. Станом на кінець 2017 р. російський «суверенний авторитаризм» або, навіть, «путінізм», є досить ефективним у стримуванні поширення демократії на пострадянському просторі, зокрема й щодо України. Нажаль, на перспективу слід очікувати, що зі зростанням зовнішніх зусиль із демократизації України і посилення її євроатлантичних аспірацій, прагнення Росії заблокувати ці ініціативи будуть теж зростати, що може призвести до подальшого загострення як цієї кризи, так і посилення напруги в інших кутках світу.

References

1. Ademmer, E., Delcour, L., Wolczuk, K. (2016), Beyond geopolitics: exploring the impact of the EU and Russia in the “contested neighborhood”, *Eurasian Geography and Economics*, Vol.57, №1, pp. 1-18.
2. Allison, R. (2014), Russian ‘deniable’ intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules, *International Affairs*, Vol.90, №6, pp. 1255-1297.
3. Åslund, A. (2009), How Ukraine became a market economy and democracy / Peterson Institute for International Economics Washington, D.C. Anders Åslund. 345 p.
4. Arakelyan, L.A. (2015), Quo Vadis, Armenia? The South Caucasus and Great Power Politics, Russia, Eurasia and the New Geopolitics of Energy. Confrontation and Consolidation *Edited* by Matthew Sussex and Roger E. Kanet. 252 p.
5. Averre, D. (2007), “Sovereign Democracy” and Russia’s Relations with the European Union, *Demokratizatsiya*, Vol. 15, № 2, pp. 173-190.
6. Averre, D. (2016), The Ukraine Conflict: Russia’s Challenge to European Security Governance, *Europe-Asia Studies*, Vol.68, №4, pp. 699-725.
7. Babayan, N. (2015), The return of the empire? Russia's counteraction to transatlantic democracy promotion in its near abroad, *Democratization*, Vol.22, №3, pp. 438-458.
8. Bader, J., Gravingholt, J., Kastner, A. (2010), Would autocracies promote autocracy? A political economy perspective on regime-type export in regional neighbourhoods, *Contemporary Politics*, Vol.16, №1, pp. 81-100.
9. Baev, P.K. (2008), From west to south to north Russia engages and challenges its neighbours, *International Journal*, Vol.63, № 2, pp. 291-305.
10. Bindman, E. (2015), The state, civil society and social rights in contemporary Russia, *East European Politics*, Vol.31, №3, pp. 342-360.
11. Bölme, S.M. (2015), The Roots of Authoritarianism in the Middle East, *Authoritarianism in the Middle East Before and After the Arab Uprisings* Ed by Karakoc J. pp. 7-37.
12. Carothers, T. (2002), The End of the Transition Paradigm, *Journal of Democracy*, Vol.13, № 1, pp. 5-21.

¹⁰¹ Цит. за Hove, M. (2017), The Emergence of the New Cold War: The Syrian and Ukraine Conflicts, *Jadavpur Journal of International Relations*, 2017, Vol.20, № 2, p.15-16

13. Case, W. (1996), Can the 'Halfway House' Stand? Semidemocracy and Elite Theory in Three Southeast Asian Countries," *Comparative Politics*, Vol.28, № 4, pp. 437-464.
14. Chaisty, P. (2014), Presidential dynamics and legislative velocity in Russia, 1994-2007, *East European Politics*, Vol.30, №4, pp. 588-601.
15. Cheskin, A. (2017), Russian soft power in Ukraine: A structural perspective, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.50, №4, pp. 277-287.
16. Cornell, S.E. (2016), The fallacy of 'compartmentalisation': the West and Russia from Ukraine to Syria, *European View*, №15, pp. 97-109.
17. Diamond, L. (1996), Is the Third Wave Over?, *Journal of Democracy*, Vol.7, № 3, pp. 20-37.
18. Diamond, L. (2002), "Elections without Democracy: Thinking about Hybrid Regimes", *Journal of Democracy*, Vol.13, №2, pp. 21-35.
19. Diamond, L.J. (2008), The democratic rollback: the resurgence of the predatory state, *Foreign Affairs*, Vol.87, №2, pp. 36-48.
20. Engstrom, M. (2014), Contemporary Russian Messianism and New Russian Foreign Policy, *Contemporary Security Policy*, Vol.35, № 3, pp. 356-379.
21. Fish, M.S. (2017), The Kremlin Emboldened What is Putinism? *Journal of Democracy*, Vol.28, № 4, pp. 61-75.
22. Freudenstein, R. (2014), "Facing up to the bear: confronting Putin's Russia", *European View*, №13, pp. 225-232.
23. Gerber, T.P. (2014), Beyond Putin? Nationalism and Xenophobia in Russian Public Opinion, *The Washington Quarterly*, Vol.37, №3, pp. 113-134.
24. Gerrits, A.W.M. (2005), Russia, the European Union and the "Orange Revolution" in Ukraine: The East-West Conflict Revisited?, *International Area Studies Review*, Vol.8, №1, pp. 3-21.
25. Golosov, G.V. (2014), Authoritarian Electoral Engineering and its Limits: A Curious Case of the Imperial Highest Averages Method in Russia, *Europe-Asia Studies*, Vol. 66, №10, pp. 1611-1628.
26. Gudkov, L. (2011), The Nature of "Putinism", *Russian Politics and Law*, Vol.49, №2, pp. 7-33.
27. Hassner, P. (2008), 'Russia's Transition to Autocracy', *Journal of Democracy*, Vol.19, №2, pp. 5-15.
28. Hove, M. (2017), The Emergence of the New Cold War: The Syrian and Ukraine Conflicts, *Jadavpur Journal of International Relations*, 2017, Vol.20, №2, pp. 1-22.
29. Krastev, I. (2011), Paradoxes of the New Authoritarianism, *Journal of Democracy*, Vol. 22, № 2, pp. 5-16.
30. Kuzio, T. (2016), "Nationalism and authoritarianism in Russia: Introduction to the special issue", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 49 №1, pp. 1-11.
31. Levitsky, S., Way, L. (2002), The Rise of Competitive Authoritarianism, *Journal of Democracy*, Vol.13, №2, pp. 51-65.
32. Levitsky, S., Way, L. (2002), "Competitive Authoritarianism: The Origins and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post-Cold War Era": <http://homes.ieu.edu.tr/~ibagdadi/INT435/Readings/General/Levitsky-Way-Stanford%20-%20Competitive%20Authoritarianism.pdf> (дата перегляду 22 грудня 2017).
33. Lucan, W.(2016), Weaknesses of Autocracy Promotion, *Journal of Democracy*, Vol.27, №1, pp. 64-75.
34. March, L. (2012), Nationalism for Export? The Domestic and Foreign-Policy Implications of the New 'Russian Idea', *Europe-Asia Studies*, Vol.64, № 3, pp. 401-425.
35. Martyanov, V.(2005), The Evolution of Key Russian Political Discourse: from 'Western Democracy' to 'the Quality of Democracy', *Perspectives on European Politics and Society*, Vol.6, № 2, pp. 175-191.
36. Maslovskiy, M. (2016), "The Imperial Dimension of Russian Modernisation: A Multiple Modernities Perspective", *Europe-Asia Studies*, Vol.68, №1, pp. 20-37.
37. McFaul, M. (1999), "What Went Wrong in Russia?", *Journal of Democracy*, Vol.10, №2, pp. 4-18.
38. McFaul M., Spector R.A. (2010), External sources and consequences of Russia's "sovereign democracy", *New Challenges to Democratization*. Edited by P Burnell and R Youngs Routledge p. 116-133.

39. Milevski, T. (2015), "Identifying the new Eurasian orientation in modern Russian geopolitical thought", *Eastern Journal of European Studies*, Vol.6, №2, pp. 177-187.
40. Mochtak, M., Holzer, J. (2017), Electoral Violence in Putin's Russia: Modern Authoritarianism in Practice, *Studies of Transition States and Societies*, Vol.9, №1, pp. 35-52.
41. Motyl, A.J. (2016), Putin's Russia as a fascist political system, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.49, №1, pp. 25-36.
42. Nasir K.M., Turner, B.S. (2013), Governing as gardening: reflections on soft authoritarianism in Singapore, *Citizen ship Studies*, Vol.17, №3-4, pp. 339-352.
43. Noutcheva, G. (2018), Whose legitimacy? The EU and Russian contest for the eastern neighbourhood, *Democratization*, Vol.25, №2, pp. 312-330.
44. Nygren, B. (2012), Using the neo-classical realism paradigm to predict Russian foreign policy behaviour as a complement to using resources, *International Politics*, Vol. 49, №4, pp. 517-529.
45. Obydenkova, A., Libman, A. (2014), Understanding the foreign policy of autocratic actors: ideology or pragmatism? Russia and the Tymoshenko trial as a case study, *Contemporary Politics*, Vol. 20, № 3, pp. 347-364.
46. Pain, E. (2012), Special Characteristics of the Post-Soviet Political Regime, *Russian Politics and Law*, Vol.50, №6, pp. 41-68.
47. Payne, K.B., Foster, J.S. (2017), Russian strategy Expansion, crisis and conflict, *Comparative Strategy*, Vol.36, № 1, pp. 1-89.
48. Petrov, N. (2011), The Political Mechanics of the Russian Regime. Substitutes Versus Institutions, *Russian politics and law*, Vol.49, №2, pp. 34-69.
49. Popescu, N., Wilson, A. (2009), The Limits of Enlargement-Lite: European and Russian Power in the Troubled Neighbourhood, http://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Europea_and_Russian_in_the_troubled_neighbourhood.pdf (дата перегляду 22 грудня 2017).
50. Raik, K. (2017), The Ukraine Crisis as a Conflict over Europe's Political, Economic and Security Order, *Geopolitics 8* <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650045.2017.1414046> (дата перегляду 22 грудня 2017).
51. Roberts, K. (2017), Understanding Putin: The politics of identity and geopolitics in Russian foreign policy discourse, *International Journal*, Vol.72, №1, pp. 28-55.
52. Robertson, G.B. (2009), Managing Society: Protest, Civil Society, and Regime in Putin's Russia, *Slavic Review*, Vol. 68, №3, pp. 528-547.
53. Sakwa, R. (2015), Russian Neo-Revisionism and Dilemmas of Eurasian Integration, *Power, Politics and Confrontation in Eurasia Foreign Policy in a Contested Region Edited by Roger E. Kanet and Matthew Sussex* pp. 111-134.
54. Schedler, A. (2013), *The Politics of Uncertainty Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. 1st ed. 198 Madison Avenue, New York, NY 10016, United States of America: Oxford University Press. 493 p.
55. Shakleyina, T.A., Bogaturov, A.D. (2004), "The Russian Realist school of international relations", *Communist and Post-Communist Studies*, №37, pp. 37-51.
56. Shlapentokh, V. (2009), Perceptions of foreign threats to the regime: From Lenin to Putin, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol.42, № 3, pp. 305-324.
57. Silitski, V. (2009), Tools of Autocracy, *Journal of Democracy*, Vol.20, №2, pp. 42-46.
58. Smith, H. (2016), Statecraft and Post-Imperial Attractiveness: Eurasian Integration and Russia as a Great Power, *Problems of Post-Communism*, Vol.63, №3, pp. 171-182.
59. Smith, N.R. (2017), *Chapter 9: Ukraine's Démocratisation Path Post-Orange Revolution: Examining the Internal and External Impediments to Successful Democratic Reform in Ukraine*, Edited by Fish M. Steven Gill G Petrovic M A Quarter Century of Post-Communism Assessed pp. 247-270.
60. Suslov, M. (2012), Geographical Metanarratives in Russia and the European East: Contemporary Pan-Slavism, *Eurasian Geography and Economics*, Vol.53, №5, pp. 575-595.
61. The new authoritarianism in the former Soviet Union (2010), *Communist and Post-Communist Studies*, №43, pp. 335-337.
62. Tolstrup, J. (2009), 'Studying a negative external actor: Russia's management of stability and instability in the 'NearAbroad'', *Democratization*, Vol.16, №5, pp. 922-944.
63. Tsygankov, A.P., Parker, D. (2015), The securitization of democracy: Freedom House ratings of Russia, *European Security*, Vol.24, №1, pp. 77-100.

64. Tsygankov, A.P. (2012), Assessing Cultural and Regime-Based Explanations of Russia's Foreign Policy. 'Authoritarian at Heart and Expansionist by Habit'?, *Europe-Asia Studies*, Vol.64, №4, pp. 695-713.

65. Vanderhill, R. (2014), Promoting Democracy and Promoting Authoritarianism: Comparing the Cases of Belarus and Slovakia, *Europe-Asia Studies*, Vol.66, №2, pp. 255-283.

66. von Soest, C., Grauvogel, J. (2017), Identity, procedures and performance: how authoritarian regimes legitimize their rule, *Contemporary Politics*, Vol.23, №3, pp. 287-305.

67. Wilson, J.L. (2010), The Legacy of the Color Revolutions for Russian Politics and Foreign Policy, *Problems of Post-Communism*, Vol.57, №2, pp. 21-36.

68. Yakouchyk, K. (2016), The good, the bad, and the ambitious: democracy and autocracy promoters competing in Belarus, *European Political Science Review*, Vol.8, №2, pp. 195-224.

69. Zakaria, F. (1997), The rise of illiberal democracy. *Foreign Affairs*, Vol.76, №6, pp. 22-43.